

- Tašký, F.: *Robotnícka trieda ako konkrétny objekt sociologického výskumu*. Sociológia 1974, č. 3.
- Ullrich, Z.: *K problému sociálneho vzestupu a dedičnosti povolání*. Sociologie a sociální problémy 1938–39, č. 3–4.
- Ullrich, Z.: *Sociální struktura dneška*. Sociální problémy 1933–34, č. 3.
- Ullrich, Z.: *Sociologické výzkumy skupiny Sociálních problémů*. Sociální problémy 1937, č. 1, 4.
- Verunáč, V.: *Dělnická otázka a náš průmysl*. Praha 1923.
- Winter, A.: *Dělník a technika*. Sociální revue 1926, č. 5.
- Zich, F.: *Poznámky k určení úlohy a místa politické aktivity ve způsobu života*. Sociologický časopis 1980, č. 3.
- Zich, F.: *Význam rozvoje politické aktivity dělníků v procesu formování socialistického způsobu života*. Praha, Ústav pro výzkum kultury 1980.
- Zwicker, B.: *K sociologii nezaměstnanosti*. Sociologická revue 1934, č. 4 a 1935, č. 1–2.

Robotnícky pôvod v sociologickom výskume mládeže

Jednou z významných foriem uplatňovania vedúcej úlohy robotníckej triedy v reprodukcii základných elementov sociálnej štruktúry socialistickej spoločnosti je jej účasť na utváraní sociálnych zdrojov pracujúcej inteligencie. V. I. Lenin zdôrazňoval, že jednou z podmienok udržania, obhájenia a upevnenia moci robotníckej triedy po víťazstve socialistickej revolúcie je sformovanie novej, robotnícko-roľníckej inteligencie.

Významnou formou zabezpečenia realizácie tohto politického záujmu sa v ZSSR, PLR, ČSSR a i. stala sieť prípravných kurzov pre robotnícku mládež. Táto prax má v krajinách socialistickeho tábora dlhoročnú tradíciu a jednotajne sa rozvíja. Napríklad z celkového počtu 13 500 študentov vysokých škôl v ZSSR prijatých r. 1924 60 % absolvovalo tzv. robotnícke fakulty. V roku 1932 predstavovali robotníci a roľníci, deti robotníkov a roľníkov absolútnu väčšinu študentov vysokých škôl. Napr. na fakulte medicíny 62,7 %, pedagogiky 62,2 % a poľnohospodárstva 73,7 % [Kvit, kina 1982: 9]. Sovietske národné hospodárstvo dostalo od vysokých škôl za relatívne krátky čas početnú armádu kvalifikovaných odborníkov a riadiacich pracovníkov s novou sociálno-politickou orientáciou, ktorá vo svojej náročnej práci rešpektovala a presadzovala objektívne záujmy robotníckej triedy.

Podobne K. Gottwald zahrnul úlohu prípravy novej inteligencie medzi najvýznamnejšie body programu výstavby socializmu v Československu, schváleného IX. zjazdom KSČ. Na základe novembrového pléna ÚV KSČ z r. 1948 začali od januára 1949 pôsobiť Štátne kurzy pre prípravu pracujúcich na vysoké školy. Do r. 1954 pripravili na štúdiu na vysokých školách viac ako 11 tisíc uchádzačov triedne a ideologicky spáťých s robotníckou triedou [Roško 1975].

V súvislosti s upevňovaním moci robotníckej triedy a stabilizáciou novej triednej štruktúry v ČSSR sa v komplexe sociálno-politických opatrení zameraných na plnenie tejto úlohy prikladá veľký význam procesom usmerňovania tvorby sociálnych zdrojov socialistickej pracujúcej inteligencie z radov mládeže prostredníctvom výchovno-vzdelávacej sústavy, s osobitným prihliadnutím na jej *triedno-sociálny pôvod*.

Zo sociologického hľadiska — ako to konštatuje A. Meier — má veľký teoretický a praktický význam, v akej miere výchovnovzdelávacia sústava podporuje proces sociálneho zbližovania a aktívne prispieva k sociálnej reprodukcii tried a vrstiev v socialistickej spoločnosti [Meier 1982: 25].

Podstata postupného prekonávania triedno-sociálnych rozdielov v oblasti tvorby sociálnych zdrojov socialistickej pracujúcej inteligencie sa vidí v čoraz väčšom priblížení triedneho zloženia študujúcich na rozmanitých stupňoch školského vzdelávania triednemu zloženiu obyvateľstva. F. R. Filippov v tejto súvislosti konštatuje: „... to bude jedným z dôležitých ukazovateľov rastu sociálnej rovnosti spoločnosti“ [Filippov 1976: 44]. Preto východiskom a cieľom kvantitatívnej a kvalitatívnej regulácie vývoja triedno-sociálneho zloženia študujúcej mládeže na stredných a najmä vysokých školách je dosiahnuť jej identitu s triednou štruktúrou spoločnosti v danom časovom momente.

Štatistické údaje, ktoré sú k dispozícii v ČSSR, dokumentujú, že celkový podiel mládeže robotníckeho pôvodu medzi študujúcou mládežou na gymnáziách (30,3 %), stredných odborných školách (40,2 %) a vysokých školách (29,1 %), dosiahol už r. 1955 takú hodnotu, ktorá naznačuje *kvalitatívne* rozdiely medzi funkciou výchovnovzdelávacej sústavy v kapitalistickej a socialistickej spoločnosti.

Procesy kvantitatívnej a kvalitatívnej regulácie prístupu mládeže na stredoškolské a vysokoškolské štúdium sa najmä v *etape budovania materiálo-technickej základne socializmu* spájali predovšetkým s teóriou spätosti individua so spoločenskou triedou. Táto teória rešpektovala prax a skúsenosti triedneho boja robotníckej triedy a zovšeobecňovala skutočnosť, že mládež, ktorá pochádza z robotníckej triedy, prijíma program socialistických premien spoločnosti najdôslednejšie.

V sociologickom výskume sa preto oprávnenne rešpektuje funkčnosť reprodukcie socialistickej pracujúcej inteligencie študujúcou mládežou pochádzajúcou z robotníckej triedy, z hľadiska úlohy prehĺbovať socialistický charakter socialistickej inteligencie, zvyšovať ideologickú vyspelosť a oddanosť veci robotníckej triedy. Očakáva sa, že rodinná generačná prepletenosť inteligencie s robotníckou triedou bezprostrednou sociálno-psychologickou väzbou utvára predpoklady pre pochopenie objektívnych potrieb a záujmov robotníckej triedy, že zabráni absolutizácii vnútorných problémov života inteligencie. Je to špecifický nástroj upevňovania morálno-politickej jednoty pracujúceho ľudu.

Niektoré sociologické výskumy vysokoškolskej mládeže stále prinášajú čiastkové empirické informácie o tom, že o niečo vyššiu úroveň socialistického uvedomenia, identifikácie sa so socializmom, v záujme o politické udalosti domáceho a zahraničného života, ako aj v oblasti spoločensko-politickej aktivity dosahujú študenti z robotníckych rodín [Freiová — Munk 1976]. Diferencujúci faktor „sociálnej minulosti“ si uchováva tak svoj význam počas štúdia, ako aj po jeho ukončení [Franěk 1975].

Iné sociologické výskumy vysokoškolskej mládeže umožňujú robiť závery o tom, že závislosť hodnotení respondentov (hodnoty spojené so vzdelaním, profesiou, prácou, životnými plánmi) od ich sociálneho pôvodu nie je veľká a počas štúdia na vysokej škole slabne [Rutkevič — Filippov 1978: 186]. Sociológovia dospievajú k stanovisku, že najmä u izolovaného skúmania jednotlivých skupín mládeže (napr. vysokoškoláci), kde diferencovaný vplyv ukazovateľov triedneho charakteru možno zachytiť len v kontexte „sociálnej minulosti“, rastie diferenčná schopnosť faktorov „konkrétnej životnej situácie“. Ako to konštatuje D. Holda „... ide o zákonitý dôsledok integračných procesov za socializmu, v ktorom u tradičných charakteristík sociálno-triednej štruktúry je zoslabovaná — pokiaľ ide o ich odraz v stave spoločenského vedomia — diferenčná schopnosť ... tých charakteristík, ktoré vypovedajú o sociálnej minulosti mladého jedinca, reprezentovanej v operacionálnej rovine pozíciou jeho rodičov v sociálno-triednej štruktúre“ [Holda 1982: 159—160].

Zdanlivá rozpornosť výsledkov, ktoré prinášajú súčasné sociologické výskumy vysokoškolskej mládeže, vyplýva, podľa nášho názoru, najmä z neujasnenosti zdrojov informácií o sociálnej štruktúre mládeže a z *neadekvátnych indikátorov*, pomocou ktorých sa táto štruktúra skúma. Bude potrebné pripraviť a realizovať nové sociologické výskumy, ktoré by potvrdili skutočnú závislosť spoločensko-politického a mravného profilu vysokoškolskej mládeže od jej triedno-sociálneho pôvodu. Pri formulácii hypotéz môžeme vychádzať z toho, že charakteristickou črtou našej socialistickej spoločnosti sa stáva upevňovanie zväzku robotníckej triedy a družstevného roľníctva ako i pracujúcej inteligencie, ktorá stojí pevne na strane socializmu. Počet príslušníkov pracujúcej inteligencie nielen rastie, ale tiež — ako sa to konštatuje v Správe Predsedníctva ÚV KSČ na 15. zasadaní ÚV KSČ — prehľbuje sa socialistický charakter všetkých jej skupín ... svojou tvorivou prácou vyjadruje úzke spojenie s robotníckou triedou a družstevným roľníctvom, so socializmom. Je to v nemalej miere spôsobené tým, že približne 60 % ekonomicky aktívnej inteligencie pochádza z robotnícko-roľníckych rodín.

V *etape výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti* v ČSSR sa preto, prirodzene, do popredia uplatňovania socialistickej školskej politiky regulácie sociálno-triedneho zloženia študujúcej mládeže dostáva teória rastu a prehľbovania sociálnej rovnosti a sociálnej rovnorodosti socialistickej spoločnosti.

Postupné prekonávanie podstatných rozdielov medzi mestom a dedinou, medzi fyzickou a duševnou prácou je dlhodobým úspechom výstavby beztriednej spoločnosti a sociálnej rovnorodej spoločnosti. Ich dôsledky sa stále prejavujú v životnej úrovni a životnom spôsobe robotníckych rodín, v sociálno-profesionálnej orientácii mládeže v týchto rodinách [Macháček 1982]. V tomto zmysle je opodstatnená cieľavedomá a systematická pozornosť procesom postupného prekonávania sociálno-triednych rozdielov v oblasti utvárania sociálnych zdrojov socialistickej pracujúcej inteligencie prostredníctvom výchovno-vzdelávacej sústavy. Dokladajú to i štatistické údaje. Podiel mládeže robotníckeho pôvodu na vysokých školách dosahoval r. 1972 iba 30 %, aj keď r. 1963—1964 dosahoval 37—38 %.

Pritom celková tendencia rastu podielu mládeže robotníckeho pôvodu v triedno-sociálnej štruktúre československej spoločnosti, v ktorom sa konštatovalo, že doterajší proces je organicky spätý s kvantitatívnym vývojom podielu robotníckej triedy v triedno-sociálnej štruktúre obyvateľstva [Macháček 1980].

Pokles podielu mládeže robotníckeho pôvodu na vysokých školách ČSSR od roku 1963 do roku 1972 sa prejavil v intenzívnom úsilí preskúmať *adekvátnosť metodiky identifikácie triedno-sociálneho pôvodu študujúcej mládeže*.

Ide o čiastkový a súčasne špecifický a nezastupiteľný úsek celkového prehodnocovania teoreticko-metodologických východísk sociologického výskumu vývoja triedno-sociálnej štruktúry československej spoločnosti, v ktorom sa konštatovalo, že doterajšia metodika nerešpektuje závažné sociálne procesy, ktoré sú typické pre našu socialistickú spoločnosť v oblasti vývoja jej triedno-sociálnej štruktúry [Charvát 1980].

Začiatky „hnutia“ za nové sociálne indikátory v tejto špecifickej oblasti majú svoje korene pri adekvátnej identifikácii sociálno-triedneho pôvodu uchádzačov o štúdium na robotníckych prípravkách. V prihláškach na tento špecifický typ školského zariadenia sa triedna charakteristika identifikovala podľa profesie otca alebo matky. Mnohé robotnícke profesie (napr. čalúnik, klampiár, maliar, natierač, kachliar, kováč, murár, stolár, obuvník, krajčír a pod.) skrývali v sebe v danej etape vývoja našej spoločnosti možnosť ich zaradenia nie do robotníckeho, ale do maloburžoázneho živlu. Preniesť sociálno-profesionálnu štruktúru na triednu si vyžaduje — podľa R. Roška — dobre poznať ekonomicko-politické a technologické parametre spoločnosti [Roško 1975].

Problémy identifikácie triednej príslušnosti predstaviteľov rozličných robotníckych a zamestnaneckých profesií sú sprievodným javom práce školských pracovníkov pri vyplňovaní štatistických výkazov, ako aj sociológov, psychologov a pedagógov vo výskume študujúcej mládeže. Tu všade sa uskutočňuje triedne začlenenie žiakov a respondentov podľa profesie alebo zamestnania rodičov. V sociologickom výskume mládeže je tento proces náročnejší, keďže sa často uskutočňuje pri nedostatočnej znalosti profesie otca alebo matky vlastným dieťaťom.

Standardizácia sociologickej premennej „triedno-sociálny pôvod“ má kľúčový význam v sociologickom výskume študujúcej mládeže a v regulácii sociálneho zloženia študentov na školách. Sociálno-triedny pôvod študujúcej mládeže je základnou *syntetickou sociologickou premennou*, ktorou sa objasňujú premeny jej sociálno-politického profilu a sleduje rast sociálnej rovnorodosti socialistickej spoločnosti. Preto už dlhší čas vzbudzuje pozornosť sociológie mládeže jej nedopracovanosť a metodická nejednotnosť aplikácie vo výskume mládeže a školskej štatistike.

P. Kenkman a M. Titma na sympóziách v Primorsku zdôvodnili myšlienku o nevyhnutnosti skúmať sociálny pôvod mládeže na úrovni *rodiny* a nie iba na úrovni individua. Reálnou prvotnou sociálnou bunkou v spoločnosti, v ktorej sa realizuje proces sociálneho rozvoja mladého človeka, je rodina [Kenkman 1975]. V etape výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti možno reálne vyčleniť sociálno-triedne homogénne a sociálno-triedne heterogénne typy rodín.

Pre sociologický výskum sociálneho rozvoja vysokoškolskej mládeže sa pokladá za dôležité prihliadať aj na zastúpenie predstaviteľov rozličných tried a sociálnych skupín podľa pohlavia (napr. muž — robotník, žena — odborník s vysokoškolským vzdelaním a naopak). Opisnú silu a možnosti analýzy zosilňuje spojenie uvedených typov rodín a dosiaľ vo výskumoch samostatne používaných indikátorov (vzdelanie, kvalifikácia a príjem).

Využitie kategóriu sociálna štruktúra vo výskume mládeže predpokladá podľa M. Titmu opustiť predovšetkým recidívy pozitivistického prístupu, pri ktorom sa kvalitatívne kritérium často stráca pri zostavovaní škál, ktoré určujú istý jav kvantitatívne. Spravnejšie je, keď sa vychádza z „čistých“ skupín, ktoré sme získali, a ponecháme stranou tie individua, ktoré nemožno s dostatočnou presnosťou zaradiť do niektorej sociálnej skupiny [Titma 1977].

Využitie metodiky identifikácie sociálneho pôvodu mládeže typmi rodín nie je u nás bežné. Vo výskume vysokoškolskej mládeže v ZSSR (r. 1973) sa ukázalo, že rôzne sociálno-triedne typy rodín nemajú rovnakú úlohu v procese dopĺňovania rozličných skupín študujúcej mládeže. Robotnícka trieda sa zúčastňuje na reprodukcii inteligencie tak prostredníctvom rodín, kde sú obaja rodičia robotníci, ako aj prostredníctvom rodín, kde je otec zamestnanec a matka robotníčka a naopak [Rutkevič — Filippov 1978: 117].

Využitie uvedenej metodiky vo výskume vplyvu vysokej školy na sociálnu štruktúru socialistickej spoločnosti (r. 1977) dovolilo oveľa presnejšie určiť úlohu jednotlivých tried a sociálnych skupín vo formovaní sociálno-profesionálnej orientácie mladej generácie, charakterizovať sociálnu uzavretosť a otvorenosť jednotlivých pro-

fesionálnych oddielov socialistickej inteligencie. Napr. deti odborníkov (otec i matka) predstavujú až 50 % študentov medicíny [Kirch — Veerman 1981: 32].

V ČSSR nedošlo v oblasti konštrukcie sociologických premenných k významnejším strategickým zmenám v sociologickom výskume mládeže, ale v metodike zisťovania triedno-sociálneho pôvodu študujúcej mládeže v školskej štatistike (tab. 1).

Tabuľka 1. Sociálno-triedne zloženie študujúcej mládeže ČSSR, ČSR a SSR (1972 a 1980)

Druh školy	Počet žiakov vo všetkých ročníkoch	ktorých rodičia boli a sú				Počet žiakov, ktorých rodičia boli				z ostat- ných rodín	
		robotníci		družstev- ní roľníci		robotníci		družstev- ní roľníci		1972	1980
		1972	1980	1972	1980	1972	1980	1972	1980		
Stredné odborné učilište											
maturitné triedy*)	100 %										
ČSSR		63,1	65,4	4,7	4,6	11,0	9,9	0,9	1,1	20,3	19,0
ČSR		59,0	61,9	5,0	4,8	13,8	11,5	0,8	0,9	21,4	20,9
SSR		68,7	70,1	4,1	4,4	7,2	7,8	1,1	1,4	18,9	16,3
Gymnázia	100 %										
ČSSR		37,2	40,3	3,9	2,4	14,5	15,5	1,1	0,5	43,3	41,3
ČSR		34,7	39,1	3,7	2,4	16,1	18,2	0,7	0,5	44,8	39,8
SSR		40,8	42,4	4,3	2,3	12,2	11,0	1,5	0,4	41,2	43,8
Stredné odborné školy	100 %										
ČSSR		49,4	56,3	6,8	4,4	12,4	13,3	1,3	0,8	30,1	25,2
ČSR		46,1	53,2	7,1	4,5	13,9	15,8	1,1	0,8	31,8	25,7
SSR		54,3	62,1	6,4	4,1	9,9	8,9	1,8	0,8	27,6	24,1
Vysoké školy	100 %										
ČSSR		30,7	36,8	4,8	2,9	13,8	19,5	1,3	0,9	49,4	39,9
ČSR		27,0	33,1	4,8	3,5	13,9	20,6	0,8	0,9	53,5	41,9
SSR		36,0	42,9	4,6	2,0	13,8	17,6	1,9	0,9	43,6	36,6

Štatistická ročenka školstva SSR 1972, 1978 a 1980.

*) Údaj za maturitné triedy stredných odborných učilíšť je z roku 1978.

Z hľadiska uplatňovania vedúcej úlohy robotníckej triedy v reprodukcií pracujúcej inteligencie je významná zásada, podľa ktorej sa robotnícky sociálny pôvod študujúcej mládeže určuje nielen podľa otca, ale aj podľa matky.

Vo výkazoch registrovaných Federálnym štatistickým úradom sa vysvetľuje, že v príslušnom stĺpci sa majú uviesť žiaci, *ak aspoň jeden z ich rodičov* je podľa pôvodného povolania a súčasného zamestnania robotníkom. V prípade, že jeden z rodičov je robotníkom a druhý družstevným roľníkom, berie sa v úvahu povolanie otca. V prípade, že jeden z rodičov už nežije, berie sa napriek tomu v úvahu jeho sociálny pôvod. Metodika rešpektuje tak skutočnosť, že existujú nielen homogénne robotnícke rodiny (otec i matka robotníci). Existujú sociálne heterogénne rodiny s otcom robotníkom a matkou zamestnancom, ale i také robotnícke rodiny, v ktorých robotnícky charakter sa určuje ako dôsledok sociálneho postavenia pracujúcej ženy.

Údaje Mikrocenzu z roku 1978, výskumy rozmiestňovania absolventov vysokých škôl, ako aj výskumy žiakov 8. tried základných škôl dokladajú, že tento typ rodín je kvantitatívne významný a premieta sa do úspešného riešenia úlohy zblížovať sociálno-triednu štruktúru spoločnosti a študujúcej mládeže [Macháček 1981: 51–52].

Metodika zisťovania sociálno-triedneho pôvodu študujúcej mládeže podľa matky tak predstavuje účinný regulačný nástroj socialistickej školskej politiky.

Pre sociologický výskum vysokoškolákov tu zostáva otvorený široký okruh otázok o vplyve sociálneho prostredia a spôsobu života sociálno-homogénnych a heterogénnych rodín na sociálnu, hodnotovú a profesionálnu orientáciu mládeže.

V oblasti cieľavedomej regulácie zdrojov pracujúcej inteligencie prostredníctvom výchovno-vzdelávacej sústavy treba zaznamenať rešpektovanie tendencie kvantitatívneho rastu tých rodín, v ktorých príslušníci (otec alebo matka, prípadne obidvaja), pôvodne robotníci, sa do časového momentu vstupu detí na stredné alebo vysoké školy presunuli do sociálnej vrstvy inteligencie.

Vo výkaze registrovanom Federálnym štatistickým úradom sa pre tento prípad uvádza, že do osobitného príslušného stĺpca sa uvedie žiak v prípade, ak *aspoň jeden z rodičov bol podľa pôvodného povolania robotníkom*, i keď v súčasnej dobe vykonáva iné zamestnanie.

1972–1980 v CSSR zaznamenali, že skupina študentov, ktorých rodičia boli robotníci (15–20 %), predstavuje významnú kvantitatívnu skupinu. Možno predpokladať, že v dôsledku rastu všeobecného a odborného vzdelania strednej generácie robotníckej triedy bude sa tendencia k integračným presunom robotníkov do kategórie zamestnancov naďalej udržiavať. S novým prílivom robotníkov s maturitou zo stredných odborných učilišť sa bude ďalej zvyšovať. To sa prejaví v trvalej účasti tejto špecifickej skupiny robotníckej triedy v reprodukcii pracujúcej inteligencie prostredníctvom vysokých škôl.

Skupina mládeže, ktorá pochádza z pôvodne robotníckych rodín, predstavuje špecifický sociálny typ študujúcej mládeže. Sociologický výskum vysokoškôľakov musí dôkladne objasniť procesy utvárania jej hodnotových orientácií a ich prejavy v oblasti politickej a širšej sociálnej aktivity.

Z doterajšej analýzy vyplýva, že sociologický výskum musí pracovať s rozvinutejšou typológiou triedno-sociálneho pôvodu študujúcej mládeže. Typológia využívaná v súčasnej štatistike školstva je nesporné dokonalejším nástrojom identifikácie sociálno-triedneho pôvodu študujúcej mládeže, ako to bolo do roku 1964, keď základnou jednotkou bola iba hlava rodiny, zvyčajne muž.

Nedostatkom metodiky užívanej od r. 1971–1972 je, že nerozlišuje sociálno-homogénne a sociálno-heterogénne rodiny súčasnej študujúcej mládeže. Rozčlenenie robotníckych rodín na homogénne a na heterogénne typy predpokladá vyčleniť z kategórie „ostatní“ sociálnu skupinu duševne pracujúcich. Rodičia zamestnanci (neodborníci a odborníci), ako to ukazujú sociologické výskumy v ZSSR, ale aj v ČSSR, majú vysoké zastúpenie v štruktúre študujúcej mládeže. Sociálna skupina zamestnancov – neodborníkov (nemajú vysokoškolské vzdelanie a ani nepracujú na mieste, ktoré si vyžaduje vysokoškolské vzdelanie) predstavuje základ pre vyčlenenie kvantitatívne najrozšírenejšieho heterogénneho typu robotníckej rodiny.

To je osobitne dôležité pre sociologické výskumy spôsobu života a formovania spoločenského vedomia študujúcej mládeže. Najmä sociologický výskum vysokoškolskej mládeže musí identifikovať sociálno-triedny pôvod takým spôsobom, aby odlíšil sociálno-homogénne robotnícke rodiny od sociálno-heterogénnych robotníckych rodín a rodín pôvodne robotníckych. V tomto type výskumu treba odlíšiť ako homogénny typ i skupinu zamestnancov neodborníkov od skupiny zamestnancov odborníkov.

Pri úprave metodiky školskej štatistiky sociálneho zloženia študujúcej mládeže nie je možné realizovať tak podrobné členenie sociálnej štruktúry. Treba rešpektovať jej základný cieľ, ktorý spočíva v sledovaní a regulovaní procesov účasti detí z robotníckych a roľníckych rodín na reprodukciu pracujúcej inteligencie. Z tohto hľadiska nie je dôležité vnútorne diferencovať zamestnaneckú kategóriu na odborníkov a neodborníkov. V návrhu novej metodiky, ktorá by prichádzala do úvahy, predpokladáme sledovať tri typy rodín: *sociálno-homogénne rodiny* (robotnícka, družstevno-roľnícka, zamestnanecká), *sociálno-heterogénne rodiny* (robotnícko-družstevno-roľnícka, robotnícko-zamestnanecká, družstevno-roľnícko-zamestnanecká), *nové typy zamestnaneckých rodín* (pôvodne robotnícka, pôvodne družstevno-roľnícka).

Celkové výsledky utvárania sociálnych zdrojov reprodukcie pracujúcej inteligencie v období po XIV. zjazde KSČ ukazujú, že v tejto oblasti sa prehĺbil rast sociálnej rovnosti prekonávaním sociálno-triednej determinovanosti sociálno-profesionálnej orientácie robotníckej mládeže.

Skutočnosť, že rast počtu študujúcich na stredných a vysokých školách robotníckeho pôvodu je v organickej spätosti s celkovým vývojom počtu robotníckej triedy a že ho dokonca predstihuje, konkrétne dokumentuje závery obsiahnuté v Správe Predsedníctva ÚV KSČ, prednesenej členom Predsedníctva a tajomníkom ÚV KSČ Vasilom Bifakom na 15. zasadnutí ÚV KSČ o tom, že robotnícka trieda sa kvalitatívne rozvíja, že neprestajný rozvoj výrobných síl si vyžaduje rast jej vzdelania a kvalifikácie, že rastie jej uvedomenosť, politická a spoločenská aktivita, účasť na riadení, kultúrna úroveň, že jej postavenie v spoločnosti sa posilnilo a upevnilo.

Neustály vývoj výrobných síl a zdokonaľovanie výrobných vzťahov objektívne podmieňujú sociálny rozvoj robotníckej triedy, proces jej sociálneho zbližovania s ostat-

nými skupinami našej spoločnosti. Tento proces predstavuje rozhodujúci predpoklad úspešnosti zabezpečovania nevyčerateľného rezervuára zdrojov reprodukcie socialistickej inteligencie tak v súčasnosti, ako aj v budúcnosti.

Tomuto procesu nie sú však adekvátne nástroje *sociologickej analýzy*, čo značne znehodnocuje možnosti jej prínosu pre vedecké riadenie závažných sociálnych procesov.

Ladislav Macháček

Literatúra

- Filippov, F. R.: *Všeobščeje sredneje obrazovanie v SSSR*. Moskva, MysI 1976.
- Freiová, E. — Munk, J.: *Zvláštnosti socializace studující mládeže*. Sociológia 1976, č. 5.
- Franěk, R.: *K otázce formování socioprofesionálního profilu studentů a absolventů vysokých škol technických*. Acta polytechnica 5, 1975, č. 4.
- Holda, D. — Čermáková, Z.: *Společenské vědomí mládeže a jeho sociologická analýza*. Sociologický časopis 1982, č. 2.
- Charvát, F.: *Sociální struktura socialistické společnosti a její vývoj v Československu*. Praha, Academia 1980.
- Kirch, A. V. — Veerman, R. N.: *Socialnyje istočniki formirovanija osnovnyh grupp specialistov v Estonskoj SSR*. In: *Vyššaja škola i socialnaja struktura razvitogo socialističeskogo obščestva*. Riga, Zinatne 1981.
- Kenkman, P.: *Ob opredeleniji indikatorov izučeniye socialnoj struktury na osnove statističeskich materialov*. Problemy molodeži 1976, č. 5.
- Kvitkina, L. G.: *Naučnoje tvorčestvo studentov*. Moskva, Izd. MGU 1982.
- Macháček, L.: *K špecifičnosti sociálno-profesionálnej orientácii mládeže*. Sociológia 1980, č. 6.
- Macháček, L.: *SZM a mládež v etape budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti*. Bratislava, Smena 1981.
- Macháček, L.: *Sociálno-profesionálna orientácia mládeže a rodina*. Sociologický časopis 1982, č. 2.
- Meier, A.: *Uloha socialistické výchovně vzdělávací soustavy při reprodukci a změnách sociální struktury*. Sociologický časopis 1982, č. 1.
- Roško, R.: *Z výskumu absolventov robotnických prípraviek*. Sociológia 1975, č. 4.
- Rutkevič, M. N. — Filippov, F. R.: *Vyššaja škola kak faktor izmenenij socialnoj struktury razvitogo socialističeskogo oščestva*. Moskva, Nauka 1978.
- Titma, M.: *Standardizacija peremennych po issledovaniji socialnogo položenija*. Problemy molodeži 1977, č. 10.

Hlavní rysy vývoje hnutí brigád socialistické práce v Československu

Zásadní změna, kterou vnesla socialistická revoluce do postavení pracujících mas, objektivně vytváří nové možnosti uplatnění jejich tvůrčí iniciativy. Jednu z forem projevu této iniciativy představuje socialistické soutěžení, zaměřené na intenzifikaci a zkvalitňování výroby, na zdokonalování socialistických společenských vztahů, na zvyšování kulturní a duchovní úrovně pracujících, tedy na celkový růst efektivnosti veškeré společenské práce.

Prvek soutěživosti existuje v každé společné činnosti lidí, kdy společenský kontakt motivuje k soutěžení a povzbuzuje ke zvyšování výkonnosti jednotlivců. S projevem soutěžení se setkáváme v různých společensko-ekonomických formacích. Každá společensko-ekonomická formace determinuje svými vnitřními vztahy podstatu a cíle soutěžení a zároveň vytváří specifické formy soutěžení.

V kapitalismu, který představuje nejvyšší formu rozvoje společenské výroby v podmínkách soukromého vlastnictví výrobních prostředků, se soutěžení projevuje jako konkurence, jež je vyvolána základní snahou kapitalistického výrobního způsobu dosahovat co nejvyššího zisku cestou vykořisťování námezdní pracovní síly.

Kapitalistická konkurence, jejímž výsledkem je vždy získání určité výhody na úkor ostatních, nachází odraz ve všech vrstvách společnosti, vytváří deformovaný projev soutěžení, vnáší do tvůrčí aktivity člověka antihumánní prvky a vzbuzuje v něm negativní vlastnosti, což představuje vážnou překážku v upevňování proletářské solidarity.

Likvidace soukromého vlastnictví výrobních prostředků znamená zároveň i zánik antagonistických rozporů ve společnosti. Soulad mezi společenským charakterem výrobních sil a výrobních vztahů objektivně znemožňuje existenci kapitalistické kon-